

ISLAMSKA ZAJEDNICA, USTAV I IMAMI

dr. Hilmo NEIMARLIJA

Sažetak

Tekst govori o društveno-političkim okolnostima u kojima se konstituirala samostalna Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini nakon civilizacijskog šoka izazvanog austrougarskom okupacijom Bosne i Hercegovine. Organizacijsko ustrojstvo Islamske zajednice oslanjalo se na politički razvitak i razvitak institucija društvenog i vjerskog života na Zapadu koje je Austrougarska donijela u Bosnu i Hercegovinu. Sa ovim ustrojem organizaciju i funkcionisanje Islamske zajednice pored uleme, nosilaca vjerskog autoriteta, ulaze i pripadnici Islamske zajednice iz civilnog sektora. Svi prethodni ustavi Islamske zajednice ustavnom normom su propisivali da jednu trećinu Sabora kao najvišeg organa Islamske zajednice čine zastupnici sa islamskim obrazovanjem. Novina Ustava Islamske zajednice iz 1990. godine bila je u tome što su nosioci vjerskog autoriteta oslobođeni neprikladne odrednice „vjerski službenici.“ Novim ustavom imamska služba i misija tretira se jedinstvenim izrazom „imamski poziv“ i time se izbjeglo svođenje imamske misije na vjersku administraciju.

Današnji razgovor smatram dragocjenim doprinosom jačanju ustavne i normativne kulture u Islamskoj zajednici kao jedne od bitnih pretpostavki i odrednica uspješnog razvitka Islamske zajednice i unapređenja našeg islamskog života. Važno je to što su sudionici ovog razgovora imami, prvi nosioci islamskog života i istovremeno osobe najpozvanije da afirmiraju ove principe i da svojim osobnim angažmanom i korištenjem prava koje im ustrojstvo Islamske zajednice pruža daju svoj dvostruki doprinos.

Islamska zajednica je formirana kao samostalna Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini za vrijeme Austro-Ugarske Monarhije.

Austrougarska okupacija BiH je bila za naš narod civilizacijski šok. Zapravo, okupacija je značila vanjski slom, jer su polomljene sve vanjske civilizacijske, političke, državne strukture njegove kolektivne egzistencije. Kao takva okupacija je istodobno bila i najveći mogući izazov za unutarnji život našeg naroda, za njegove duhovne i ostale potencijale. Mi nismo bili prvi muslimanski narod koji se našao u okrilju nemuslimanske vlasti. Prije toga su postojala iskustva Tatara sa Carskom Rusijom, zatim muslimana u zonama okupacije muslimanskih naroda od

zapadnih kolonijalnih sila. Ali, za svaki narod to je bilo jedinstveno iskustvo civilizacijskog šoka, u smislu koji civilizacijski šok ima u antropologiji i etnologiji gdje označava stanje u kojem bismo se našli mi zemljani u susretu sa vanzemalcima. To je njeno najradikalnije razjašnjenje, ali naš narod se našao upravo u takvoj situaciji nakon austro-ugarske okupacije. Tada su se pojavili i zahtjevi da se kolektivno izbjegne podnošenje nemuslimanske vlasti i da se emigrira u Tursku. Zna se, veliki broj Bošnjaka je to i učinio.

U kontekstu aktiviranja unutrašnjih potencijala i traženja rješenja dogodilo se utemeljenje

Islamske zajednice, kao što su se potom dogodili bošnjački kulturni preporod i prvo moderno stranačko političko organiziranje Bošnjaka.

Ti događaji svjedoče da je naš narod kreativno i produktivno reagirao na strašne civilizacijske izaozve sa kojima se suočio. Islamska zajednica je predstavljala prvi odgovor, prvo realiziranje potrebe Bošnjaka za definiranjem vlastitog položaja u novim okolnostima. Organizacija vjerskog života do tada se nalazila u sastavu Osmanskog carstva. Sultan je bio nominalno halifa. Prenosio je ovlasti na Šejhu-l-islama koji je izdavao rješenje muftijama. U konstituiranju vjerskih zajednica Austro-Ugarska je poštovala, onoliko koliko

je bilo nužno da to čini, učenja islama i našu vjersku tradiciju. Međutim, organizacijsko ustrojstvo Islamske zajednice oslanjalo se također na politički razvitak i razvitak institucija društvenog i vjerskog života na Zapadu koje je Austro-Ugarska donijela na ove naše prostore. Te institucionalne forme koje je islam omogućavao, a koje su išle na ruku okupacionim vlastima predstavljale su objektivno demokratski iskorak u odnosu na raniju tradiciju organizacije vjerskog života kod nas. U tom smislu, sa Austro-Ugarskom u organizaciju vjerskog života bosanskih

muslimana ulazi, uvjetno rečeno, civilni dio Islamske zajednice. Bez obzira što su nosioci organizacije vjerskog života u Islamskoj zajednici prije svega nosioci vjerskog autoriteta, u samo funkcioniranje organizacije vjerskog života ulaze pored uleme i pripadnici islamske zajednice. I to je jedno od prvih nasljeđa ustroja Islamske zajednice za vrijeme Austro-Ugarske. To nasljeđe se za vrijeme Prve Jugoslavije čak „unapređuje“, jer je i Austro-Ugarskoj Monarhiji, a pogotovo prvoj i drugoj Jugoslaviji odgovaralo, kao što svakoj vlasti odgovara, da partnere nema samo u jednoj strukturi, u jednom nosiocu saradnje.

Austrougarska okupacija BiH je bila za naš narod civilizacijski šok. Zapravo, okupacija je značila vanjski slom, jer su polomljene sve vanjske civilizacijske, političke, državne strukture njegove kolektivne egzistencije. Kao takva okupacija je istodobno bila i najveći mogući izazov za unutarnji život našeg naroda, za njegove duhovne i ostale potencijale.

Islamska zajednica je predstavljala prvi odgovor, prvo realiziranje potrebe Bošnjaka za definiranjem vlastitog položaja u novim okolnostima.

U posljednjem Ustavu iz 1990. godine, prvom Ustavu Islamske zajednice koji je sačinjen u relativnoj slobodi, bez autocenzura i političkih cenzura koje su sastavljači ranijih ustava trpjeli, predviđeno je da trećina zastupnika mora imati islamsko obrazovanje. I taj posljednji jugoslavenski Ustav Islamske zajednice imame je tretirao kao vjerske službenike.

Vlast nije željela da ima partnere isključivo u ulemi i među imamima, već i među civilima. Nekada joj je bilo lakše realizirati svoje ciljeve preko imama, nekada preko civila. I jedna i druga vlast iz svojih razloga je koristila i poštovala to nasljeđe iz perioda Austro-Ugarske. To nasljeđe je dobilo novu dimenziju kada je došlo do ukidanja hilafeta. Preko ureda Šejhu-l-islama Islamska zajednica je imala tu duhovnu kopču sa Turskom i Istanbulom, i nakon toga se zatvara krug u kojem se i danas određuje Islamska zajednica u Bosni i Hercegovina. To je krug predstavnika vjere, nosilaca vjerskog autoriteta i krug predstavnika zajednice, nosilaca autoriteta zajednice muslimana. U opravdanju ukidanja hilafeta isticana je argumetacija da halifa nije imao stvarnu vlast ni u prošlosti i da ga mnogi muslimanski narodi nisu priznavali. To je bio jedan od argumenata Kemalu Atatürku u obrazlaganju ukidanja hilafeta. S druge strane, postojala su vrlo ozbiljna teorijska obrazloženja, a najcjenjenije je ono Muhammeda Ikbala, da tu neuspješnu funkciju treba da zamijene sabori ili skupštine, odnosno organi ili tijela koji će reprezentativno izražavati vjersku volju muslimanskih naroda. Od tada kod nas Menšuru Reisu-l-ulemi kao nosiocu najvišeg vjerskog autoriteta dodjeljuju izabrani predstavnici zajednice. Zajednica muslimana u skladu sa islamskim normama i standardima postaje čuvar i nosilac bitnog vjerskog autoriteta. Zajednica prenosi preko izabranih reprezentativnih predstavnika Islamske zajednice te ovlasti na Reisu-l-ulemu, koji te ovlasti prenosi na imame i nosioce vjerskoga autoriteta na nižim razinama. Islamska zajednica se na taj način uravnotežuje u svom ustrojstvu između predstavnika uleme

i civilnih zastupnika vjernika. U prva dva ustava Islamske zajednice bila je ustavna norma da po mogućnosti jednu trećinu Sabora, kao najvišeg organa Islamske zajednice čine zastupnici sa islamskim obrazovanjem. Iako su ova prva dva ustava bili opsežni i puni pojedinosti, ti ustavi nisu pobliže odredili šta znači islamsko obrazovanje. Ta praksa se nastavlja i u ostala tri ustava koji su nastali u Drugoj Jugoslaviji. U posljednjem Ustavu iz 1990. godine, prvom Ustavu Islamske zajednice koji je sačinjen u relativnoj slobodi, bez autocenzura i političkih cenzura koje su sastavljači ranijih ustava trpjeli, predviđeno je da trećina zastupnika mora imati islamsko obrazovanje. I taj posljednji jugoslavenski Ustav Islamske zajednice imame je tretirao kao vjerske službenike. Postojala je tendencija u ranijim ustavima Islamske zajednice i u sveukupnom ustrojstvu Islamske zajednice u ranijim vremenima da se vjersko vodstvo tretira jednostavno kao vjerska administracija. To je uočljivo pri površnoj analizi tih ranijih jugoslavenskih ustava, jer ti ustavi defakto tretiraju imame, muftije, pa čak i Reisu-l-ulemu ne samo kao vjersku administraciju već i kao službenike države. Ustav je donosio kralj i Reisu-l-ulema je bio pod ingerencijom ministra vjera.

S važećim ustavom načinjen je određeni iskorak. Jedna od novina tog ustava je da su nosioci vjerskog autoriteta oslobođeni neprikladne odrednice "vjerski službenici. Kao sastavljači polazili smo od toga da imamski poziv nije služba nego poziv, jer obuhvata misiju. Ustavni položaj imama je definiran unutar ustrojstva Islamske zajednice gdje se govori o organima Islamske zajednice. Međutim, to je jedan od izraza najvažnije novine u ustavu. U Ustavu se, naime, definiraju, pojednostavljeno rečeno, dvije hijerarhije: hijerahija nosilaca vjerskog autoriteta

Islamska zajednica nije ni imamska zajednica ni civilno društvo. Ona je u biti spoj vjere i vjernika, a organizacijski to predstavlja spoj predstavničkih organa i organa vjerskog vodstva. Njezina bit nije ni na jednoj ni na drugoj strani, već u njihovom jedinstvu.

kojeg čine imami, glavni imami, muftije, zamjenik reisu-l-uleme i Reisu-l-ulema i hijerarhija nosilaca autoriteta zajednice vjernika kojeg čine zastupnici u predstavničkim organima Islamske zajednice, u skupštinama džemata i medžlisa i u Saboru. Ustavna organizacija Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini predstavlja organsku spregu ili organsko jedinstvo ovih dviju hijerarhija. Tako, pozicija imama u džematu je da je on odgovoran za predstavljanje vjere (dina), dok džematska skupština raspravlja pitanja zajednice (džemata). Isto je sa skupštinama medžlisa, glavni imam predstavlja vjeru ali je i član Izvršnog odbora medžlisa. Kao što glavni imam može spriječiti donošenje neke odluke na nivou medžlisa koja je u suprotnosti sa vjerskim propisima, na isti način Reisu-l-ulema i zamjenik Reisu-l-

uleme mogu onemogućiti donošenje jedne takve odluke na Saboru. Pošto se istodobno radi o nosiocima odgovornosti za uspješno funkcioniranje izvršnih organa te zajednice, imami, glavni imami, muftije, zamjenik reisu-l-uleme i Reisu-l-ulema nisu samo slobodni nosioci misije nego i ljudi koji su odgovorni za konkretne sadržaje i rezultate u svom radu. To znači da oni u svom radu podliježu uvidu, kritici, kontroli i ocjeni od predstavničkog organa Zajednice sa kojim su direktno povezani. Suština je razumljiva. Islamska zajednica nije ni imamska zajednica, ni civilno društvo. Ona je u biti spoj vjere i vjernika, a organizacijski to predstavlja spoj predstavničkih organa i organa vjerskog vođstva. Njezina bit nije ni na jednoj ni na drugoj strani, već u njihovom jedinstvu.

Summary

ISLAMIC COMMUNITY, CONSTITUTION, IMAMS

Hilmo NEIMARLIJA, PhD

The author of the article here relates about socio-political circumstances in which autonomous Islamic Community in Bosnia and Herzegovina was formed after the civilizational shock caused by the Austro-Hungarian occupation of Bosnia and Herzegovina. The organisational structure of the Islamic Community was based upon political development and the development of institutions of social and religious life in the West that was brought to Bosnia and Herzegovina along with Austro-Hungarian rule. This form of structure, along with ulama, the religious authorities of the community, included members of the Islamic community from the civil sector. All the preceding constitutions of the Islamic Community by a constitutional norm provided that one third of the Assembly as the supreme body of the Islamic Community is to be constituted of members with a degree in religious studies. Novelty of the Constitution of the Islamic Community from 1990, reflects in a fact that the bearers of the religious authority were released of inadequate designation "religious official". The new Constitution refers to the service and the mission of the imam with one term "immam vocation", thus avoiding reducing the significance of the immam mission to a level of religious administration.

الموجز

الجماعة الإسلامية، الدستور والأئمة

أ. د. حيلمو نيما رليجا

يتحدث المقال عن الظروف الاجتماعية والسياسية التي تأسست فيها المشيخة الإسلامية المستقلة في البوسنة والهرسك بعد الصدمة الحضارية الناجمة عن احتلال الإمبراطورية النمساوية الهنغارية لبوسنة والهرسك. وقد استند النظام التنظيمي للمشيخة الإسلامية على التطور السياسي وتطور مؤسسات الحياة الاجتماعية والدينية في الغرب، والذي جلبته السلطات النمساوية الهنغارية إلى البوسنة والهرسك. وبهذا النظام، فإن المسلمين المنتهين إلى القطاع الاجتماعي دخلوا إلى جانب العلماء حملة السلطة الدينية، ليشاركوا في تنظيم المشيخة الإسلامية وتسيير أمورها، وقد وضعت جميع الدساتير السابقة للمشيخة الإسلامية معياراً دستوريا حددت فيه بأن يكون ثلث النواب الأعضاء في المجلس التشريعي الذي يعتبر أعلى جهاز في المشيخة الإسلامية، من حملة شهادات الدراسات الإسلامية. بينما كان الجديد في دستور المشيخة الإسلامية لعام 1990، تحرير حملة السلطة الدينية من صفة "الموظفين الدينيين" غير الملائمة، وقد تم بالدستور الجديد معالجة وظيفة الإمام ورسالته بتعبير موحد هو "مهنة الإمام" وبذلك تم تجنب اقتصار رسالة الإمام على الإدارة الدينية.